

คุณภาพชีวิตคนชนบท “ที่ดินจัดสรร พื้นที่เรียนรู้ สู่วิตัยยั่งยืน” บ้านมั่นคงชนบท ส.ป.ก.สิงห์

จากนโยบายของรัฐบาลในการแก้ปัญหาการครอบครองที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดิน (ส.ป.ก.) เพื่อเกษตรกรกรรมโดยมิชอบ นำสู่การพัฒนาแปลงที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยจัดสรรให้กับเกษตรกรผู้ยากไร้ที่คาดหวังว่าจะได้ใช้เป็นแหล่งพักอาศัยและที่ทำมาหากินสร้างรายได้ให้ตนเองและครอบครัว

ในช่วงปี 2560 สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจังหวัดกาญจนบุรี นำที่ดินในเขต ส.ป.ก. เนื้อที่รวม 2,978 ไร่ 1 งาน 61 ตารางวา มาจัดสรรให้แก่เกษตรกรในอำเภอไทรโยคและอำเภอเมืองกาญจนบุรี จำนวน 389 ครัวเรือน แต่ละครัวเรือนได้รับการจัดสรรที่ดินครัวเรือนละ 2.5 ไร่ สำหรับปลูกบ้านพักและเป็นที่ดินทำกิน โดยกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมต้องรวมกลุ่มและจัดตั้งเป็น “สหกรณ์การเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดินตำบลสิงห์ จำกัด” เพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน

เริ่มต้นบทใหม่ของชีวิต ....ปรับสภาพแวดล้อมที่ไม่เป็นดังหวัง รองรับการพัฒนาที่อยู่อาศัยและคุณภาพชีวิต

นางสาวดารุง ทองดี สมาชิกโครงการบ้านมั่นคงชนบท ส.ป.ก. สิงห์เล่าให้ฟังว่าครั้งแรกที่เห็นแปลงที่ดินที่ได้รับการจัดสรรมีความรู้สึกท้อแท้ ไม่อยากเข้าไปอยู่ในแปลงเพราะพื้นที่ทิ้งร้างแล้ง เป็นภูเขาหินปูน ดินเป็นหินดาน หินภูเขา ไม่เหมาะสมกับการเพาะปลูกทำเกษตร มีเพียงพื้นที่บริเวณโซน AL8 ที่สามารถเพาะปลูกได้บางส่วน อีกทั้งยังไม่มีน้ำประปาและไฟฟ้าเข้าถึง

ในช่วงแรกสมาชิกที่ได้รับจัดสรรที่ดินต้องเข้าไปปรับปรุงพื้นที่ ถางหญ้า สมาชิกบางแปลงเริ่มย้ายเข้าไปอาศัยอยู่ในที่ดินเนื่องจากเป็นผู้เดือดร้อนกลุ่มบ้านเช่าโดยสร้างกระต๊อบเป็นที่อยู่อาศัยชั่วคราวไปก่อน ส่วนน้ำใช้มีการหาร่วมกัน ขอให้สมาชิกที่มีรถช่วยบรรทุกน้ำมาขายให้สมาชิกรายอื่น เพื่อบรรเทาปัญหาที่เดือดร้อนชั่วคราว จากนั้นสมาชิกก็ช่วยกันปรับสภาพแปลงดิน โดยเก็บหินนำมาปรับเป็นฐานวางแท่งค้ำน้ำ นำมาจัดสวน ทำบ่อเลี้ยงปลา แทนการใช้อิฐบล็อกพร้อมๆ กับการปรับเกลี่ยพื้นที่เพื่อเตรียมการปลูกสร้างบ้าน โดยชุมชนต้องอยู่อาศัยในสภาพที่ไม่มีไฟฟ้าและน้ำประปานานถึง 2 ปี

ในช่วงเวลาเดียวกัน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ซึ่งเป็นภาคีสำคัญในการบูรณาการ พัฒนาพื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดินฯ ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาที่อยู่อาศัยพร้อมเสริมสร้างความมั่นคงด้านคุณภาพชีวิตที่เน้นหลักการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินกิจกรรม ภายใต้โครงการ “บ้านมั่นคงชนบท” เริ่มเข้ามาพัฒนา กระบวนการบ้านมั่นคงชนบทร่วมกับสหกรณ์จังหวัด หน่วยงานท้องถิ่น ท้องถิ่น และเครือข่ายบ้านมั่นคงในพื้นที่ ส.ป.ก. ระบุว่า จ.อุทัยธานี จนกระทั่งเสนอเป็นโครงการบ้านมั่นคงชนบท “สหกรณ์การเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดินตำบลสิงห์ จำกัด”

การสร้างความมั่นคงในที่อยู่อาศัย ..... พร้อมกับการสร้างชุมชน

สหกรณ์การเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดินตำบลสิงห์ จำกัด ได้เสนอโครงการบ้านมั่นคงต่อสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัยและโครงสร้างพื้นฐานของสมาชิกในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน ทั้งนี้ โครงการได้กำหนดแผนการดำเนินงานออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 พื้นที่แปลง ON.14 จำนวน 85 ครัวเรือน ระยะที่ 2 พื้นที่แปลง AL.8 จำนวน 177 ครัวเรือน และระยะที่ 3 พื้นที่แปลง NO.15 จำนวน 130 ครัวเรือน รวมทั้งสิ้น 392 ครัวเรือน และได้รับการอนุมัติงบประมาณดำเนินการจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) รวมจำนวน 23,503,000 บาท อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสภาพพื้นที่ไม่เหมาะสมสำหรับการอยู่อาศัย และทำเกษตรกรรม ส่งผลให้มีสมาชิกสละสิทธิ์การเข้าร่วมโครงการบางส่วน สมาชิกจึงได้สละสิทธิ์ในปัจจุบันเหลือสมาชิกทั้งหมด 340 ครัวเรือน โครงการมีมุ่งเน้นการพัฒนาที่อยู่อาศัยโดยใช้ “ทีมช่างชุมชน” เป็นกำลังหลักในการก่อสร้าง เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและเสริมสร้างศักยภาพของสมาชิกในการบริหารจัดการทรัพยากรการก่อสร้าง ทั้งนี้ มีการถอดรายการวัสดุเพื่อให้สมาชิกเข้าใจโครงสร้างต้นทุนและสามารถควบคุมค่าใช้จ่ายได้ รูปแบบบ้านที่สร้างส่วนใหญ่เป็นบ้านเดี่ยวชั้นเดียว มีทั้งทรงจั่วและสโตนโมเดิร์น โดยกำหนดขนาดมาตรฐานคือ 3×6 เมตร และ 4×8 เมตร ซึ่งเกิดจากกระบวนการประชุมร่วมกันระหว่างคณะกรรมการและสมาชิกเพื่อสร้างความเข้าใจและกำหนดรูปแบบที่เหมาะสม การวางแผนด้านงบประมาณยังช่วยให้เกิดการกำหนด “กติกากลาง” ในการบริหารจัดการ ทั้งในด้านราคาวัสดุ กติกาการก่อสร้างในรูปแบบการทำสัญญาสมาชิก และการประสานงานกับร้านค้า ส่งผลให้โครงการสามารถ

ก่อสร้างบ้านแล้วเสร็จภายในปี พ.ศ. 2564 จำนวน 340 หลัง ซึ่งสมาชิกมีการปรับปรุงและพัฒนาพื้นที่บริเวณบ้านอย่างต่อเนื่อง ในส่วนของการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ มีการวางระบบท่อน้ำและปั้มน้ำ การสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อป้องกันการพังทลายของดินและชะลอน้ำสร้างระบบนิเวศในพื้นที่ รวมถึงการติดตั้งโซลาเซลล์เพื่อผลิตไฟฟ้า และยังมีหน่วยงานภาคีพัฒนาต่างๆ เข้ามาช่วยสนับสนุนการพัฒนาโครงการ เช่น กรมทรัพยากรน้ำสนับสนุนการสร้างแท้งค์เก็บน้ำและระบบวางท่อกระจายน้ำส่งต่อมายังพื้นที่ ติดตั้งระบบโซล่าเซลล์ การติดตั้งระบบโซลาเซลล์ รวมทั้ง ส.ป.ก. ที่สนับสนุนการสร้างถนนคอนกรีตในชุมชน ทำให้เส้นทางคมนาคมในพื้นที่สะดวกและปลอดภัยมากยิ่งขึ้น โครงการนี้จึงเป็นตัวอย่างของการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนและหน่วยงานภายนอกในการพัฒนาพื้นที่อยู่อาศัยและโครงสร้างพื้นฐานที่ครบถ้วนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของสมาชิกในชุมชนอย่างยั่งยืน

การพัฒนาที่อยู่อาศัยภายใต้แนวคิดบ้านมั่นคงชนบทไม่เพียงแต่เป็นกระบวนการสร้างบ้านเท่านั้น แต่เป็นการสร้างระบบการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาทักษะ/ความรู้ของผู้อยู่อาศัย โดยการพัฒนาที่อยู่อาศัยของสมาชิกสหกรณ์การเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดินตำบลสิงห์ จำกัด นอกจากจะแบ่งการบริหารจัดการสมาชิกเป็น 3 โซนตามการจัดสรรแปลงที่ดินแล้ว ยังมีการแบ่งกลุ่มย่อยเป็น 15 กลุ่ม เพื่อให้เกิดการดูแลรับผิดชอบเป็นกลุ่ม แต่ละกลุ่มมีทีมงานย่อย ได้แก่ ทีมประสาน ทีมช่างบริหารงานก่อสร้าง ทีมกองเลขา (ข้อมูล) ทำหน้าที่บันทึกการประชุมและจัดเก็บเอกสาร ทีมบัญชีเบิกจ่าย

การพัฒนาคุณภาพชีวิต ..... ต่อยอดฐานทุนในชุมชน

ภายหลังจากที่สมาชิกที่อยู่อาศัยที่มั่นคงพร้อมระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานรองรับการใช้ชีวิตแล้ว หน่วยงานภาคีพัฒนาและสมาชิกโครงการได้ร่วมกันพัฒนาอาชีพรายได้ โดยเกิดการรวมกลุ่มอาชีพ เช่น เลี้ยงไก่ไข่ เลี้ยงจิ้งหรีด ทำไม้กวาดทางมะพร้าว ไม้กวาดดอกหญ้า เลี้ยงปลาตุ๊ก ซึ่งได้รับการส่งเสริมทั้งด้านทุนทรัพย์ อุปกรณ์ องค์ความรู้ และการศึกษาดูงานในพื้นที่รูปธรรม เช่น การศึกษาการเลี้ยงจิ้งหรีดที่ใช้น้ำน้อยที่บ้านมั่นคงตำบลระบำ และฟาร์มเรียนรู้ *ออร์สา ฟาร์ม* เป็นต้น

นอกเหนือจากการรวมกลุ่มอาชีพของสมาชิกแล้ว ยังมีแนวคิดในการสร้างศูนย์ฝึกอาชีพบ้านมั่นคงชนบท เพื่อให้สมาชิกได้มีพื้นที่ฝึกฝนอาชีพแบบรวมกลุ่ม ซึ่งหลังจากมีการเปิดเป็นพื้นที่ศูนย์เรียนรู้ ได้มีการขยายผลไปยัง

โครงการบ้านมั่นคงอื่นๆ ผู้ที่สนใจเข้าศึกษาดูงานและเชิญไปเป็นวิทยากร ทั้งการทำไม้กวาดดอกหญ้า ไม้กวาดทางมะพร้าว การเลี้ยงจิ้งหรีด และการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากจิ้งหรีดเป็นลูกชิ้นและน้ำพริก ปูยจากมูลจิ้งหรีด

การต่อยอดกลุ่มอาชีพ มีการเชื่อมโยงหน่วยงานนอก อาทิ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอไทรโยค และสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดกาญจนบุรีสนับสนุนยกระดับผลิตภัณฑ์ของชุมชนในการจดทะเบียนสินค้า OTOP 4 รายการ ได้แก่ ไม้กวาดทางมะพร้าว จิ้งหรีดไข่ต้ม ปูยมูลจิ้งหรีด น้ำพริกจิ้งหรีด และพัฒนาความรู้อบรมเรื่องบรรจุภัณฑ์ KBO 2 ครั้ง ทั้งยังสนับสนุนการรวมกลุ่มจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน เป็น “วิสาหกิจชุมชนเกษตรดาวรุ่ง” ส่งผลให้กลุ่มอาชีพเล็กๆ สามารถขยายกิจการจนมีสมาชิกกลุ่มได้รับคัดเลือกให้เป็นตัวแทนกรรมการ OTOP ระดับอำเภอ 2 คน

ปัจจุบันกลุ่มจิ้งหรีด มีสมาชิก 15 คน ได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิตตั้งต้นอาหารจิ้งหรีดแก่สมาชิกคนละ 5 กระสอบ รังไข่ 300 ใบ และไข่จิ้งหรีด 1 ถัง มุ้งเขียวปิดบ่อ รายได้กลุ่มจิ้งหรีด 7,500 บาท/เดือน ตกปีละ 90,000 บาท ซึ่งสมาชิกมีการลงทุนเริ่มตั้งแต่ 100 - 400 บาท และมีการปันผลตามหุ้นที่ลงทุนของสมาชิก ผลิตภัณฑ์อื่นๆ ปูยจิ้งหรีด จำหน่าย 30 บาท/ถุง เฉลี่ยรายได้ต่อเดือน 1,500 บาท กลุ่มไม้กวาดดอกหญ้า ไม้กวาดทางมะพร้าว ได้ส่งขายไปยังร้านค้าในจังหวัด รายได้หักต้นทุนต่อเดือน 3,500 บาท กลุ่มจักสานมีการส่งขายร้านค้าทั่วไป รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 1,000 บาท ผลิตภัณฑ์กลุ่มเหล่านี้ยังถูกนำมาออกบูธภายในจังหวัด บูธงานหน่วยงาน คทช. กลุ่มมีสมาชิกรวมโดยประมาณ 50 คน

การสนับสนุนจากหน่วยงานภาคี ..... เพื่อเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็ง

การพัฒนาอาชีพรายได้และเศรษฐกิจ ชุมชนได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนจากหน่วยงานภาคีทั้งภาครัฐ เอกชน และขบวนการองค์กรชุมชนเป็นอย่างมาก ได้แก่

1. สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกาญจนบุรีได้สนับสนุนด้านสื่อสารประชาสัมพันธ์สินค้า ทั้งการทำเพจร้านขายของ และสื่อประชาสัมพันธ์ผ่านเพจจังหวัด สนับสนุนพื้นที่สำหรับเปิดบูธจำหน่ายสินค้าชุมชน
2. สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดกาญจนบุรี สนับสนุนการจดทะเบียน อย. การเตรียมพื้นที่ ชั้นตอน กระบวนการต่างๆ
3. SCG สนับสนุนไม้พาเลท สำหรับปรับปรุงพื้นที่ให้ตรงตามมาตรฐานของ อย. และเชิญชุมชนไปเปิดบูธจำหน่ายสินค้า
4. เครือข่ายขบวนการองค์กรชุมชนจังหวัดกาญจนบุรี สนับสนุนสถานจำหน่ายสินค้าที่ศูนย์กระจายสินค้า เพื่อเพิ่มช่องทางการสร้างผลิตภัณฑ์ของชุมชน และช่วยจัดหาวัตถุดิบก้านมะพร้าวจากจังหวัดราชบุรี เพื่อลดต้นทุนการผลิต
5. องค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์ เอื้อเฟื้อสถานที่ในการแปรรูปสินค้าโดยไม่มีค่าใช้จ่าย และสนับสนุนถึงขยะ และอบรมการคัดแยกขยะให้กับสมาชิก
6. กำนันผู้ใหญ่บ้าน และผู้ใหญ่บ้าน/กำนัน ช่วยดูแลและจัดอุปกรณ์สำหรับการแปรรูป

การพัฒนากลุ่มอาชีพของสหกรณ์การเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดินตำบลสิงห์ จำกัด สามารถพลิกฟื้นพื้นที่ที่มีแต่ความแห้งแล้ง ให้เป็นที่สร้างคน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สมาชิกกลุ่มทุกคนมีความภาคภูมิใจ “จากผู้รับผู้ให้” ได้แบ่งปันองค์ความรู้แก่พื้นที่และเครือข่ายอื่น ๆ

อย่างไรก็ตาม ยังมีโครงการหนุนเสริมด้านอาชีพบางโครงการที่ไม่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และความสนใจของสมาชิก เช่น การให้สมาชิกกู้เงินจากสหกรณ์ฯ รายละ 303,000 บาทเพื่อนำมาเลี้ยงแพะ ซึ่งสมาชิกโครงการได้รวมตัวระดมความคิด และเสนอให้มีการส่งเสริมอาชีพเสริมอื่นที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ และใช้ต้นทุนไม่สูงมาก

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม .... เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน

การจัดทำแปลงเกษตรของสมาชิกสหกรณ์การเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดินตำบลสิงห์ จำกัด ได้รับการหนุนเสริมจากกรมปศุสัตว์ให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่และตามหลักวิชาการ โดยสมาชิกได้ใช้ประโยชน์พื้นที่ในการเพาะปลูกพืชผักไว้สำหรับเป็นอาหาร และปลูกขายบางส่วน เช่น มะเขือ ถั่ว มะขามเทศ ผักหวาน มะม่วง น้อยหน่า มะละกอ พริก หอม มันสำปะหลัง ฟักทอง เป็นต้น

นอกจากนี้ ชุมชนได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนในการออกแบบวางแผนการรับมือกับไฟฟ้าในช่วงฤดูแล้ง โดยมีทั้งการจัดทำแผนป้องกัน การทำระบบกันแนวคันดิน/แนวกันไฟป้องกันไฟฟ้า

มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน การหารือเพื่อจัดทำฝาย การสนับสนุนการปลูกป่าเพิ่มพื้นที่สีเขียวบริเวณลำห้วยเพื่อ

สร้างระบบนิเวศน์พื้นที่ป่า ในด้านสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ได้มีการเชื่อมโยงกับสภาองค์กรชุมชนเพื่อบริหารจัดการขยะ การคัดแยกขยะรีไซเคิล

กิจกรรมการด้านจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนนี้ นอกจากจะช่วยให้ชุมชนมีสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศน์ที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตของคนในชุมชนแล้ว ยังเป็นการสร้างแหล่งอาหารให้สมาชิก รวมทั้งเป็นการอนุรักษ์พันธุ์ไม้ในพื้นที่ป่าชุมชนอีกด้วย

จากเรื่องราวของคนแปลกหน้ากลุ่มหนึ่งที่ร่วมกันต่อสู้เพื่อแก้ความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยที่ดินทำกินของตนเอง ฝ่าฟันปัญหาอุปสรรคนานับประการ จนเกิดความรัก ความผูกพัน ความสามัคคี ความเสียสละ เดินเคียงข้าง พัฒนาไปด้วยกัน เกิดเป็นชุมชนต่อยอดสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต “ชุมชนเป็นแกนหลัก ชุมชนต่อสู้ ชุมชนพัฒนาตนเอง ขยายผลเป็นพื้นที่ต้นแบบ เป็นแหล่งเรียนรู้ แหล่งรายได้

นางสาวดาวรุ่ง ทองดี เล่าความภาคภูมิใจที่ได้อยู่ในโครงการบ้านมั่นคงชนบทสหกรณ์การเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดินตำบลสิงห์ จำกัด “ได้มีบ้านเป็นของตนเอง ครอบครัวอบอุ่น มีถนน มีระบบสาธารณสุขครบ มีสิ่งแวดล้อม มีพืชผักไว้ใช้ทำอาหารในครอบครัวและสามารถสร้างเป็นรายได้เสริม สมาชิกมีความเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของการเป็นเจ้าของการพัฒนาผ่านระบบสหกรณ์มากขึ้น มองปัญหาเป็นเรื่องร่วมและลุกขึ้นมาร่วมแก้ไขปัญหาโดยชุมชนได้อย่างจริงจัง มีการเชื่อมโยงหน่วยงาน ทั้งท้องถิ่น ท้องถิ่น เครือข่าย หน่วยงานต่างๆ เข้ามาร่วมสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่ ได้รับความเชื่อถือจากภาคีภายนอก”

เล่าเรื่อง : ดาวรุ่ง ทองดี
เรียบเรียง : พรสุดา อินมูลดี